

Małgorzata Raczkowska

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Kapitał społeczny na obszarach wiejskich w Polsce

Wstęp

Procesy decydujące o rozwoju społeczno-gospodarczym Polski skupiają się przede wszystkim w ośrodkach silniej zurbanizowanych, gdzie nie występują bariery dostępu do infrastruktury, gdzie wysoko wykwalifikowane zasoby ludzkie mają do niej powszechny dostęp i mogą z niej efektywnie korzystać.

Te zależności decydują o tym, że obszary wiejskie mają mniejsze możliwości rozwojowe niż ośrodki miejskie. Defaworyzacja zasobów ludzkich na obszarach wiejskich wynika z licznych negatywnych czynników, wśród których należy wymienić:

- niski poziom rozwoju gospodarczego,
- wysokie zatrudnienie w rolnictwie oraz ograniczoną liczbę pozarolniczych miejsc pracy,
- niski poziom wykształcenia,
- niską świadomość korzyści płynących z wykształcenia,
- trudności w dostępie do infrastruktury społecznej, edukacyjnej i kulturalnej.

Wymienione powyżej czynniki powodują zmniejszenie solidarności, zaufania społecznego, rodzą poczucie niesprawiedliwości, stają się przyczyną konfliktów społecznych. Niwelowanie różnic w poziomie życia społeczeństwa jest jednym z podstawowych wyznaczników awansu gospodarczego i społecznego kraju. Działania te wymagają wykorzystania różnorodnych czynników. Wśród nich jednym z bardziej znaczącym jest szeroko rozumiany kapitał społeczny.

Kapitał społeczny to pojęcie użyteczne zarówno jako koncepcja teoretyczna, jak i narzędzie polityki. Według większości badaczy zjawiska, kapitał społeczny nie jest wielkością mierzalną. Jego zasobu można się jedynie domyślać, podobnie jak w przypadku kapitału ludzkiego, kiedy jego poziom szacujemy na podstawie długości okresu edukacji.

Celem tego artykułu jest próba oceny wpływu kapitału społecznego na polską gospodarke, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich. Do reali-

zacji tak postawionego zadania badawczego wykorzystano literaturę przedmiotu oraz wtórne dane statystyki masowej (GUS).

Teorie kapitału społecznego

Problematyka kapitału społecznego pojawiła się w literaturze przedmiotu po raz pierwszy w 1916 r. w pracy L.J. Hanifana, gdzie autor pisał o wiejskich ośrodkach edukacyjnych. W latach 70. XX wieku zaawansowane badania nad tym terminem jako pierwszy podjął G. Loury, który to na stałe wprowadził pojęcie kapitału społecznego do nauk społecznych. Współcześnie badania nad kapitałem społecznym opierają się na trzech – wydaje się najbardziej znaczących – teoriach: koncepcjach J. Colemana, R. Putnama oraz F. Fukuyamy. Są to trzy odmienne sposoby ujmowania oraz uwarunkowań dla korzystania z tego zasobu¹.

W swoich rozważaniach James Coleman podkreśla, że kapitał społeczny jest zdefiniowany poprzez funkcję jaką pełni, mierząc efekty jego wpływu na życie osób – ich sukcesy czy porażki. Coleman definiuje kapitał społeczny jako „zespół takich cech organizacji społecznej jak zaufanie, normy i powiązania między jednostkami, które zwiększają ich sprawność w zbiorowym działaniu, a zarazem czynią z nich wspólnotę, pozwalając im na osiągnięcie pewnych celów niemożliwych do realizacji bez posiadania tego kapitału”².

Badacz zauważył, że kapitał społeczny jest ważnym zasobem wpływającym na zdolność osób do działania. Spośród pozostałych zasobów najtrudniej poddaje się on pomiarom, ponieważ jest ukryty w relacjach międzyludzkich. Podlega on ciągłym, dynamicznym przemianom, zależnym od przeobrażeń społecznych. Według Colemana, większość form, jakie przybiera ten zasób, jest produktem ubocznym innych działań. Jest on przede wszystkim dobrem publicznym, nie prywatnym, nie jest własnością jednostki, jest wynikiem wspólnych inicjatyw. Z jego efektów korzystają wszyscy członkowie społeczeństwa, niekoniecznie przez wkład włożony w jego utworzenie, ale przez sam dostęp do tej struktury. Chcąc lepiej wykorzystać własne środki i umiejętności dla zaspokojenia własnych potrzeb, jednostki wchodzi w interakcje z innymi i wówczas, nie zawsze w pełni świadomie, tworzą kapitał społeczny³.

W swojej teorii Coleman ukazał istotną rolę czynnika czasu – gdy kapitał społeczny nie jest odnawiany i umacniany, zużywa się i zanika: „relacje spo-

¹Trutkowski C., Mandes S., (2005), Kapitał społeczny w małych miastach, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

²Coleman J.S., (1990), Foundations of Social Theory. Cambridge, Massachusetts.

³Coleman J.S., op.cit., s. 318–321.

łeczne zanikają, jeśli nie są aktywnie podtrzymywane; wzajemne oczekiwania i zobowiązania z czasem tracą ważność; żadne też normy nie przetrwają, jeśli nie będzie stałej komunikacji między jednostkami”⁴.

Rozwijając podejście Colemana, Robert Putnam stwierdza, że „kapitał społeczny odnosi się tu do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa ułatwiając skoordynowane działania”⁵. Obecnie do cech wymienionych przez Putnama dołącza się także wzajemność⁶.

Putnam w przeciwieństwie do Colemana uważał, że najważniejsze dla tworzenia kapitału społecznego są słabe więzi społeczne między ludźmi. Za szczególną zaletę słabych więzi uznał fakt, że podtrzymują one spójność grupy, ale przede wszystkim tworzą łączność między członkami różnych grup⁷.

W swoich rozważaniach Putnam kapitał społeczny traktował początkowo jako dobro publiczne, występujące w formie zaufania, norm oraz sieci społecznego i obywatelskiego zaangażowania. Później badacz zauważył, że kapitał społeczny ma również wymiar prywatny, gdyż jako zasób w posiadaniu jednostek i grup może być przez nie utracony. Formy, w jakich przejawia się ten zasób to sieci społeczne i normy odwzajemniania oraz zaufania, które są ich konsekwencją⁸.

R.D. Putnam wyróżnia 14 mierników kapitału społecznego, m.in.:

- mierniki społecznej działalności w klubach i innych organizacjach, jak np.: liczba tych organizacji na 1000 mieszkańców, liczba spotkań klubowych;
- miary zaangażowania w sprawy publiczne: uczestnictwo w wyborach lub w zebraniach dotyczących spraw miejskich albo szkolnych;
- miary bezinteresownego zaangażowania społeczności: liczba organizacji non profit na 1000 mieszkańców, praca bez wynagrodzenia;

⁴Coleman J.S., op.cit., s. 321.

⁵Frieske K.W., (2004), Utopie inkluzji. Sukcesy i porażki programów reintegracji społecznej, IPiSS, Warszawa, s. 61.

⁶Zaufanie jest oczekiwaniem i wiarą w to, że inni członkowie społeczności są uczciwi i współpracują ze sobą.

Normy wyznaczają standardy zachowania, określają sankcje za złamanie tych standardów oraz wspólne cele społeczności. Należy do nich także oczekiwanie, że inni są godni zaufania i będą się angażować w działania na rzecz dobra wspólnego.

Wzajemność oznacza, że dany człowiek jest gotowy pomagać innym, ponieważ wie, że w sytuacji kryzysowej inni pomogą jemu.

⁷Putnam R., Leonardi R., Nanetti R.Y., (1995), Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, s. 270.

⁸Putnam R., op.cit., s. 160.

- miary nieformalnego uspołecznienia, np. częstotliwość przyjmowania gości w domu;
- miary społecznego zaufania: „większości ludzi można ufać”.

Na podstawie tych mierników R.D. Putnam zbudował syntetyczny indeks kapitału społecznego. W próbie obejmującej 50 stanów USA indeks ten wykazuje najwyższą korelację (0,92) ze wskaźnikiem odpowiedzi pozytywnych „większości ludzi można ufać”.

Analizując ujęcia badawcze kapitału społecznego warto zwrócić uwagę na definicję tego zasobu sformułowaną przez Francisa Fukuyamę. Badacz ten definiuje kapitał społeczny, podobnie jak Putnam, jako „zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie”⁹. W swoich pracach Fukuyama podkreślał, że kapitał społeczny nie może powstawać jedynie na skutek bieżących, racjonalnych decyzji wynikających z kalkulacji jednostek, ale jego generowanie jest związane z przynależnością kulturową. Składa się z czynników kulturowych i jako taki jest niezbędny dla prawidłowego funkcjonowania nowoczesnych instytucji ekonomicznych i politycznych. W ujęciu kulturowym jest on zasobem o charakterze długookresowym. W tym podejściu można postrzegać go jako trwałą cechę struktur społecznych. Poszczególne społeczeństwa różnią się między sobą dziedzictwem kulturowym, a więc i jakością poszczególnych elementów kapitału społecznego. Najistotniejszą formą kapitału społecznego wg Fukuyamy jest zaufanie, które wraz z normami wzajemności, lojalności, uczciwości, rzetelności i odpowiedzialności zwiększa zdolność jednostek do współpracy i skłonności do tworzenia trwałych więzi w społeczeństwie.

Polscy badacze podjęli również próbę zdefiniowania kapitału społecznego. Zgodnie z definicją P. Sztompki (2002), kapitał społeczny to więzi zaufania, lojalności i solidarności, znajdujące wyraz w samoorganizowaniu się i samorządności, głównie w ramach dobrowolnych stowarzyszeń¹⁰. A. Giza-Poleszczuk (2000) posługuje się pojęciem zasoby społeczne, przez które rozumie więzi społeczne, sieć powiązań między jednostkami, ich wzajemne zaufanie i gotowość do współdziałania oraz obecność autorytetów zdolnych do mobilizacji ludzkiej aktywności¹¹.

Na zakończenie rozważań teoretycznych należy zaznaczyć, że sam termin „kapitał” jest źródłem kontrowersji. Słowniki ekonomiczne definiują kapitał na kilka alternatywnych sposobów. Przeważająca większość określeń zwraca jednak

⁹Fukuyama F., (1997): *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. PWN, Warszawa.

¹⁰Sztompka P., (2002), *Socjologia*. Znak, Kraków.

¹¹Giza-Poleszczuk A., Rychard A., Marody M., (2002), *Od mikrostrategii do makrosystemu: założenia teoretyczne i problem badawczy*, [w:] *Strategie i system*, Giza-Poleszczuk A., Marody M., Rychard A. (red.), IFiS PAN, Warszawa.

wspólne elementy. Po pierwsze, kapitał jest zasobem, po drugie – dzięki niemu można wygenerować konkretne korzyści, takie jak np. dochód. Podkreśla się, że kapitał jest wytworzony przez człowieka i to go odróżnia od zasobów naturalnych. Bannock w podręcznym słowniku ekonomii podaje dwa znaczenia słowa „kapitał”. Mogą być nimi „aktywa, które są zdolne do wygenerowania dochodu i które same zostały wyprodukowane” lub „każde aktywa lub każdy zasób aktywów – finansowych lub rzeczowych – zdolnych do wygenerowania dochodu”¹².

Spośród wcześniej przedstawionych definicji kapitału społecznego najbliższe standardowemu sposobowi używania słowa „kapitał” jest definicja Colemana. W swoich pracach badacz ten podkreśla, że kapitał społeczny pełni tę samą funkcję, co inne formy kapitału.

Pomimo tych podobieństw, zachodzą istotne różnice między kapitałem społecznym (nawet w ujęciu zaproponowanym przez Colemana i w analogicznych ujęciach) z innymi formami kapitału. Kapitał rzeczowy i ludzki są dobrami prywatnymi, w które można inwestować. Kapitał społeczny jest natomiast dobrem publicznym, które powstaje jako produkt uboczny nieekonomicznej działalności. Według wielu naukowców, takie dobro nie powinno być nazywane kapitałem¹³.

Wpływ kapitału społecznego na gospodarkę

Już Adam Smith zauważył, że życie gospodarcze jest głęboko zakorzenione w życiu społecznym, dlatego też nie można go rozpatrywać z pominięciem takich spraw, jak obyczaj, wartości moralne, nawyki danego społeczeństwa. Nie można oddzielić ekonomii od kultury¹⁴.

W teorii kapitału społecznego przyjmuje się, że istotą tego zasobu są wiedza i umiejętności ludzi – a więc nagromadzony przez nich kapitał ludzki – ale najbardziej znaczącym jego elementem jest skłonność do łączenia się osób w grupy dla realizacji konkretnych celów. Ta skłonność jest ważna zarówno z punktu widzenia gospodarki, jak i życia społecznego.

Istnieje kilka „kanałów” wpływania kapitału społecznego na gospodarkę.

Po pierwsze, może on powodować zwiększenie liczby zawieranych transakcji. Wszystkie bowiem transakcje wymagają jakiegoś elementu zaufania, a brak zaufania obniża liczbę transakcji korzystnych dla każdej ze stron¹⁵. Po drugie,

¹²Bannock G., (1987), Dictionary of Economics. Penguin Books, London.

¹³Arrow K.J., (1999), Observations on Social Capital, The World Bank, Washington, D.C.

¹⁴Fukuyama F., (1997), op.cit., s. 24.

¹⁵Arrow K.J., op.cit., s. 43.

kapitał społeczny jest przydatny w rozwiązywaniu problemów działań zbiorowych. Może on odegrać istotną rolę w gospodarowaniu wspólnymi zasobami, gdy instytucje państwowe są słabe i nieefektywne. Po trzecie, kapitał społeczny obniża koszty monitorowania oraz koszty transakcyjne. I po czwarte, kapitał społeczny może usprawnić przepływ informacji, co może okazać się szczególnie istotne dla rynku pracy.

Kapitał społeczny może powodować również negatywne konsekwencje. Wśród nich można wymienić: przeszkody dla innowacyjności spowodowane przez sztywne normy obowiązujące w danej grupie, koszty utraconych możliwości wynikające z okazji aktywności gospodarczej nadarzających się poza daną siecią powiązań, wysokie koszty inwestowania w relacje w ramach sieci lub koszty dla osób nienależących do grupy wynikające ze zmywy. Ze względu na te czynniki w literaturze przedmiotu pojawia się termin „negatywny kapitał społeczny”.

Z punktu widzenia wpływu kapitału społecznego na życie społeczne szczególne znaczenie ma jego typ „pomostowy” (*bridging social capital*)¹⁶. Określa on bowiem poziom współpracy między osobami o różnorodnych charakterystykach społeczno-ekonomicznych. „Pomostowe” powiązania są więc podstawą współpracy między osobami z różnych grup wiekowych, dochodowych, różnych środowisk zawodowych czy przedstawicieli różnych orientacji politycznych. Ten typ kapitału społecznego jest najbardziej integrujący, a jednocześnie – jak wskazują liczne badania empiryczne – dostarcza największych wymiernych (przede wszystkim ekonomicznych) korzyści.

Kapitał społeczny na obszarach wiejskich

Kapitał społeczny jest istotnym czynnikiem wyróżniającym wieś i jej mieszkańców. Przez wiele lat, aż do końca XX wieku społeczność wiejska w Polsce charakteryzowała się specyficznym kapitałem społecznym. Ze względu na wykonywanie przez prawie większość mieszkańców wsi zawodu rolnika cykl życia społeczności wiejskich wyznaczany był przez pracę na roli. Warsztat pracy rolników przenikał się z działaniem rodzin i całej wspólnoty. Członkowie wspólnot wiejskich żyli blisko siebie, doskonale znali swoje problemy i sukcesy.

Mieszkańcy wsi, w odróżnieniu od mieszkańców miast, odmiennie angażują się w życie publiczne. W mniejszym stopniu uczestniczą w wyborach na

¹⁶Obok „pomostowego” kapitału społecznego wymienia się także jego typ „wiązący” (*bonding social capital*), który opiera się na nieformalnych więziach w bliskich, rodzinnych i przyjacielskich, układach.

poziomie centralnym (do parlamentu polskiego i ostatnio europejskiego), znacznie większa jest natomiast frekwencja w wyborach do samorządów lokalnych. Według danych statystyki masowej, mieszkańcy wsi znacznie rzadziej należą do organizacji pozarządowych (fundacji, stowarzyszeń)¹⁷, należy jednak pamiętać o wielkiej tradycji przynależności do organizacji – wspólnot nieformalnych¹⁸.

Na przełomie lat 80. i 90. poprzedniego stulecia najważniejszymi organizacjami na polskiej wsi były spółdzielnie i kółka rolnicze, koła gospodyń wiejskich oraz straże pożarne. Sympatie polityczne najczęściej oscylowały wokół partii chłopskich.

Do końca XX wieku w Polsce liczba mieszkańców wsi systematycznie malała. W czasach realnego socjalizmu proces ten był wyraźnie wspierany przez władze. Dążono równocześnie do „umiastowienia” wsi, wprowadzając modelowy dla wspólnot miejskich styl zabudowy wielorodzinnej we wsiach, w których istniały państwowe gospodarstwa rolne. Począwszy od 2000 r. w Polsce zaczęło pojawiać się nowe zjawisko odnoszące się do struktury demograficznej. Po raz pierwszy po II wojnie światowej przepływ ludności z miasta na wieś był większy niż odpływ ze wsi do miasta. Zjawisko to było szczególnie zauważalne w 2002 r. Według prognoz GUS-u trend ten w kolejnych latach będzie się utrzymywał (odsetek mieszkańców wsi z 38,3% w 2002 r. może wzrosnąć aż do 42,6% w 2030 r.)¹⁹. Pojawił się zatem fenomen nowej kategorii mieszkańców wsi, którzy stają się rezydentami lub przedsiębiorcami wiejskimi. Przeważnie reprezentują oni zamożną grupę społeczeństwa. Osiedlają się najczęściej na terenach wokół wielkich aglomeracji oraz wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych. Przynoszą oni (z miasta) nowy – anonimowy typ relacji międzyludzkich społeczeństwa. Pojawienie się nowych mieszkańców wsi stanowi często czynnik znacznie zmieniający strukturę i relacje wewnętrzne w ramach typowych wiejskich wspólnot.

W wielu wsiach w Polsce mamy do czynienia z biernością zarówno władz lokalnych, jak i ludności, która oczekuje, że ktoś z zewnątrz załatwi jej najpilniejsze potrzeby. Postawy roszczeniowe i bezradność dominują najczęściej we wsiach słabo zurbanizowanych, z dominacją małych, biednych gospodarstw. W regionach silnych ekonomicznie o dobrze funkcjonującym samorządzie wykształca się często grupa liderów cieszących się zaufaniem i pojawia się pozy-

¹⁷Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2004. Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2005.

¹⁸Kamiński R., (2005), Aktywność społeczności wiejskich. Stare potrzeby, nowe impulsy, [w:] Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich pod red. A. Rosnera, IRWiR PAN Warszawa, s. 200.

¹⁹Inicjatywa LEADER+ w Polsce, badanie na zlecenie Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej Warszawa 2005, s. 39.

tywne zjawisko coraz liczniejszego uczestnictwa szeregowych mieszkańców wsi w życiu społecznym.

Bardzo często podjęcie własnych inicjatyw wydaje się mieszkańcom wsi niemożliwe. Wynika to z braku umiejętności organizacyjnych i kooperacyjnych, nieznajomości rynku i braku umiejętności pozyskania niezbędnego kapitału zarówno na działania biznesowe, jak i społeczne. Dodatkową barierę dla aktywności tych społeczności stanowią nowe regulacje prawne, usztywniające warunki i zwiększające koszty zakładania oraz działania firm i organizacji pozarządowych²⁰.

Kapitał społeczny w wielu gminach wiejskich jest jeszcze kapitałem „uśpionym”, co widać po małej aktywności społecznej ich mieszkańców. Znalazienie właściwych metod aktywizacji tych społeczności w dużej mierze zależy od pomysłowości władz samorządowych, szkół oraz lokalnych liderów. Przykład likwidacji małych szkół wiejskich, który wywołał w wielu wsiach proces integracji społeczności lokalnej i chęć wspólnych działań celem ich dalszego prowadzenia, świadczy o drzemających zasobach postaw obywatelskich w społeczeństwie wiejskim.

Wnioski

1. Kapitał społeczny wypełnia przestrzeń społeczną pomiędzy ludźmi, a swoje źródło ma w interakcjach, dzięki którym powiązania i sieci są oparte na zdrowych fundamentach współdziałania.
2. Kapitał społeczny, podobnie jak inne formy kapitału, służy podwyższeniu efektywności funkcjonowania i rozwoju gospodarki, głównie przez ułatwianie współdziałania pomiędzy jej podmiotami.
3. Niezależnie od posiadanych zasobów i warunków lokalnych, podstawą sukcesu małych społeczności jest wypromowanie liderów, którzy by potrafili swoją wizją rozwoju gospodarczego terenu zarazić innych i konsekwentnie ją realizowali, wykorzystując potencjał ludzki. Rolę lidera może przyjąć wójt, radny, ksiądz, miejscowy przedsiębiorca czy dowolne stowarzyszenie. Podstawą sukcesu społeczności może się bowiem stać tylko lokalny kapitał – rola państwa ogranicza się obecnie jedynie do ogólnego wsparcia, które nie da szansy na szybką zmianę sytuacji mieszkańców gminy.

²⁰Biderman A., Kazior B., (2002), Wyniki „Programu Aktywizacji Społeczności Wiejskich: GRUPY PARTNERSKIE Zrównoważony Rozwój”; realizacja w okresie od 27.04.2001 do 30.06.2002 r. przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska w ramach Programu Inicjatyw Wiejskich „Więć Aktywna” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Kraków, s. 5.

4. Jedną z przyczyn strukturalnych problemów obszarów wiejskich w zakresie rozwoju kapitału społecznego jest zbyt niski stopień aktywności mieszkańców wsi w zakresie samoorganizacji i podejmowania oddolnych inicjatyw na rzecz rozwiązywania problemów społeczności wiejskich.

Literatura

- ARROW K.J., 1999: Observations on Social Capital. The World Bank, Washington, D.C.
- BANNOCK G., 1987: Dictionary of Economics. Penguin Books, London.
- BIDERMAN A., KAZIOR B., 2002: Wyniki „Programu Aktywizacji Społeczności Wiejskich: GRUPY PARTNERSKIE Zrównoważony Rozwój”; realizacja w okresie od 27.04.2001 do 30.06.2002 r. przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska w ramach Programu Inicjatyw Wiejskich „Wieś Aktywna” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Kraków.
- COLEMAN J.S., 1990: Foundations of Social Theory. Cambridge, Massachusetts.
- FRIESKE K.W., 2004: Utopie inkluzji. Sukcesy i porażki programów reintegracji społecznej. IPiSS, Warszawa.
- FUKUYAMA F., 1997: Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu. PWN, Warszawa.
- GIZA-POLESZCZUK A., RYCHARD A., MARODY M., 2002: Od mikrostrategii do makrosystemu: założenia teoretyczne i problem badawczy. [w:] Strategie i system, Giza-Poleszczuk A., Marody M., Rychard A. (red.). IFiS PAN, Warszawa.
- KAMIŃSKI R., 2005: Aktywność społeczności wiejskich. Stare potrzeby, nowe impulsy. [w:] Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich pod red. A. Rosnera. IRWiR PAN, Warszawa.
- Inicjatywa LEADER+ w Polsce, badanie na zlecenie Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2005.
- Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2004. Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2005.
- PUTNAM R., LEONARDI R., NANETTI R.Y., 1995: Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech. Kraków, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; Warszawa, Fundacja im. Stefana Batorego.
- SZTOMPKA P., 2002: Socjologia. Znak, Kraków.
- TRUTKOWSKI C., MANDES S., 2005: Kapitał społeczny w małych miastach. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

Social capital in rural areas in Poland

Abstract

In the first part of the article, being based at three research takes, theories of the social capital were presented. Two next parts of the article contain deliberations concerning the influence of this capital on the economy and the society. A character sketch of the social capital was also presented in rural areas.

